

Napsal Emil Saudek

(E*forum, 15. 03. 2023)

V roce 1934 přispěl Emil Saudek do almanachu Kolín dr. J. S. Macharovi k sedmdesátinám (vyšlo nákladem Muzea básníků Legra a Machara) ohlédnutím, jež nadepsal prostě Setkání. Jde o poslední z řady pokusů vyložit Macharovo dílo a odtud i Macharovu osobnost – počínaje přednáškou „Historický podklad Macharova Juliana Apostaty“, proslovenou v říjnu 1906 na setkání uspořádaném vídeňskou odnoží realistického Pokrokového klubu. Machar pro Saudka už v devadesátých letech 19. století znamenal klíčovou jistinu jeho estetických i vůbec životních konfrontací, později s ním i byl v přátelských vztazích a spojil s ním leccjaké své vídeňské překladatelské, kritické a organizační počínání (mj. přeložil knihu Řím, referoval o svazcích cyklu Svědomím věků i o básnickových přednáškách na téma antiky a křesťanství, hlubší průhledy nabízel u příležitosti Macharových narozenin...). V poválečných časech kontakt vlivem nových politických konstelací osudově zřídil – v Setkání se Saudek aktualizčně vrací k Macharovi po dlouhých deseti letech (jeho text Macharovi k šedesátce vyšel 1. 3. 1924 v Tribuně).

Uveřejňujeme Saudkovo Setkání také v souvislosti s dnešním večerním uvedením dvou loni vydaných knih, jež mu byly věnovány (L. Merhautová – M. Topor – V. Petrbock /eds./: Emil Saudek /1876–1941/. Ein Kulturvermittler zwischen Metropole und Provinz, Böhmlau; L. Merhautová – M. Topor /eds./: Nalezen v překladu. Emil Saudek, IPSL). Ve vztahu k nim má kolínský text o Macharovi zároveň zvláštní význam: je příkladem dodatečného nálezu, který ve výkladu Saudkova vztahu k Macharovi – v širším plánu jakož vůbec i se zřetelem k problému Saudkova meziválečného rozpoložení – zkrátka nebylo možné zúročit, zohlednit.

lm, mt

Setkání

Před třiceti lety seznámil jsem se ve Vídni osobně s J. S. Macharem, prožil s ním poměrně idylickou dobu předválečnou, pak čas války. Vzpomínám vděčně jeho projevů přátelství, štěstí denních rozhovorů, nejvíce však jeho darů duchových. Nevím, je-li naše poválečná doba práva významnému dílu předválečnému, nezapomíná-li příliš rychle na léta výbojů macharovských, léta protirakouská, antiklerikální a realistická. Zapomínat je pohodlné, ale nevyplácí se. Minulost není vždy věc lhostejná, muzeální a antikvární. Machar spojoval v těchto letech své básnické poslání s posláním učitele svého národa. Mohl zcela dobře zůstat na výšinách kontemplativního umění, nemusil se pouštět do vřavy; málem se mohl stát básníkem negace. Zde způsobilý láska

k otčině a také vlivy vůdčích politických osobností, že si počínal dosti stroze proti námětům své subjektivní lyriky, že opouštěl poetiku svéprávné umělecké krásy, v níž nerozhoduje obsah, nýbrž jen povznášející harmonizace kteréhokoliv děje. Jsou to léta zvýšeného zájmu o dějiny lidstva, dějiny vlastního národa. Nyní obsah a myšlenka ovládly jeho tvorbu, úmysl pochopiti a řadou básní i próz prožiti skrytý smysl dějin. Nyní teprv vyvěřela ctižádostivost myslitelská a vůdcovská. J. S. Machar tehdy mnoho studoval, obracel svůj zrak k dávným historickým událostem, čerpal z nich poučení pro sebe - a své čtenáře. Pohled na jednotlivé události přítomnosti je víc a více vystřídán pohledem na celek. J. S. Machar je okouzlen kontinuitou všeho historického dění. Nazýval ji „harmonii života a smrti“, a často se zdá, jako by tvrdil, že tento automatism odpovídá rezignaci a fatalismu. Avšak jeho vášnivé zaujetí při každé jednotlivé historické události, při každém činu a rozhodnutí vůdců a národů, Macharova zvědavost, zdali a jak se ozývalo „svědomí věků“, svědčí o tom, že přiznával člověku moc a sílu voliti tu neb onu cestu. Činil člověka odpovědným na vytváření dějin, na vítězstvích a porážkách. Silnou váhu má v dějinách Osud, diabolický, nehorázný, nahodilý, tajemný a nezávislý. Ale i člověk posunuje dějiny. Tak bylo možno události souditi podle výkonů osobních, měřiti a hodnotiti. Propuklo v něm poznání, že život jako celek nejen snáší determinaci svého rozvoje *duchem*, nýbrž dokonce si jí žádá. Život stvořil člověka, jenž „rozlišuje, volí a soudí“. Život, nepokažený zvrácenostmi, má tudíž svůj směr; zde není řeč o cílech, nýbrž jen o způsobu putování a vytěžování na cestách života. Život-celek, stvořivší člověka, cítícího se tak povoláného k práci organizující, tvořící a přetvořování, soudu a lítosti, má sám svůj smysl, má svou vůli, jako diamant má svou tvrdost a slunce svůj určitý stupeň teploty.

Tuto dějinnou filozofii, která nevzhlíží ke „špičce pyramidy“, nýbrž sleduje jediné možné široké spirály vyššího rozpětí ducha lidského, vítězího a zase klesajícího do mdlob a letargií dějinných, vyzpíval J. S. Machar svým způsobem tak, „že si může směle přiznat, že slova volil při svých pracích nenalíčená a nenabubřelá, však ta, jež v rozené kráse jdouce, do věnce cudné řeči splétají se“. Řekl své *nejdražší* mu slovo svému národu, na kteréžto pravdě mu záleželo více než na vypěstění čiré umělecké krásy. Myslím, že se úmyslně odpoutal od běžné ctižádostivosti básníků, působících formou a hudbou veršů. Hledal ekonomii poetiky, úspornost elementů estetických, chtě rozdmýchat žár duší k lásce k hodnotám nadosobním, k jediné důležité a trvalé práci na tom, co opravdu nehyne. Řekl, že pojem viny není rázu iluzivního, že můžeme imanentnímu vývoji ducha škodit i prospět. Jeho poučky se třpytí jasností, jednoznačností a neproblematičností vysoce poučeného ducha. Věděl, že se musí věnovati propagaci tohoto rozumového nazírání, aby jeho vlastní svědomí mohlo klidně očekávati soud nad jeho dílem, tak nutným a prospěšným v dobách budoucích.

Smysl života! Jak často opakoval básník toto slovo. Lidem znaveným a bloudícím radíval: „Hledejte si nějaký smysl života!“ Ale taková praktická rada měla svůj ezoterický základ. Život člověka jest vklíněn do nejhlubších podstatných kvalit života celkového. Co jest na životě podstatného? *Zevně* stálý vznik a zánik, jiskra, požár a hasnutí, *vnitřně* věčné trvání nevyzpytatelného jsoucna, pro něž nemáme jména, zato však *planoucí lásku*. Přáli bychom si býti u všech těch nám tak drahých duchových

převratů až „do skonání světa“. J. S. Machar znal základní *hořkost* všeho dění na světě. Jeho pesimismus je odrazem poznání, že život je a bude vždy těžký. Ale lze říci, že hořkost považoval za dar a elixír osobního štěstí jednotlivců i národů. Svůj vlastní život mohl označiti veršem Michelangelovým:

„Já žiju smrtí, a rozumím-li dobře,
já žiju šťastně právě neštěstím svým.“

Hořkost vyvěrá z hlubin smrti, která dává život. Náš básník zavrhuje všechen lichý optimismus, pohodlný pacifismus, lineární demokracii. Zná rozdíly, protiklady, paradoxii života, proradnost všech „ismů“.

Silný je v něm státnický cit, přesvědčení, že soudnost kolektiva se teprve vyvíjí a že krásný, moudrý a rytířský jedinec a vůdce, úprava společnosti podle zřetelů praktické umírněnosti a možnosti je jediné, životu odpovídající utváření sociální. Idylismus a kvietismus nemá trvání. Proti demagogickému politikaření stojí nesmlouvavá Politika, veliký čin a tragická odpovědnost. Právě za dnešních zmatků, v nichž se rodí budoucnost lepší, nutno upozornit, že J. S. Machar *Golgoty* žádal pro svůj národ tvrdost ocele! A ačkoliv je spřízněncem Nietzscheovým, přece se uvaroval chaotického množství nápadů ve věcech sociologických a neopustil svou jednosměrnou prostou teorii o vyšším, ušlechtilém jedinci, k němuž chce dospěti. Není u J. S. Machara kultu síly pro sílu, není u něho zavrhování tvůrčích schopností kolektiva a není u něho krutosti všech dobyvatelů, jimž by schvaloval udupání množství. Při všem obdivu pro Cézary a Napoleony váží si nesmlouvavě lidskosti, velebí Žižku, nezapomínajícího na chudou vdovu, a Marka Antonia, věnujícího svůj vzácný čas skutku charitativnímu. Směr násilí a pudovosti, temným plamenem právě nyní vyšlehující, nemůže spoléhati na muže, jenž přes svou znalost různých „jedů“ zkřiveného intelektuálního je zastáncem vzdělání a průbojů duchových. Myslím, že fyzická zdatnost národa se musí podle J. S. Machara vždy snoubit se zdatností ducha. „Antický člověk“, tento symbol, více vytušený než někdy a někde uskutečněný, znamená Macharovi: člověka, milujícího život těžký, jej přetvořujícího, člověka spravedlivého a smrtí pohrdajícího, člověka svobodného ve smyslu Leonarda Vinciho, suverénního a lichým svodům sugescí církevních a tyranských mocností nepodléhajícího. Slovem: ideálem je duše *velikého umělce*, milujícího a hnětoucího vesmírný život. V idylickém prostředí vídeňském J. S. Machar mluvil výstižně často o možnosti těžkých utrpení brzké války, mluvil, jak mohu dosvědčiti, o „mystickém posvěcení krve“. Citoval příležitostnou poznámku Masarykovu, že kdyby se byl dal Luther upálit, více by byl prospěl reformaci. A když jsem namítal, že za dnešních dnů (bylo to roku 1911) není příležitosti k takovým činům – tu odpověděl: „Mohou nastati, nešel byste na barikády? V každé pohotovosti k velikosti je kus duchového aristokratismu.“

Myslím, že by se vyplatilo, kdybychom i dnes znovu promysleli základní, z nejlepšího srdce *básnického* prýstící jediné důležité zásady J. S. Machara. Trudné události poválečné, rázu často efemérního, hrozí z jeho zjevu učiniti „případ“ pro plebejské pudové veřejnosti. Každý bohatý život platí své době daň omylů a chyb, zvláště když doba

zneužívá duše básnické, „z čeledi jsoucí nedůvěřivé“. Jen básník, nesešupující z trůnu
přináležející mu povýšenosti, je toho uchráněn. Ale jak by to dovolila láska, tíhnoucí
k bratřím v nížinách?

www.ipsl.cz